

DZHALILZADE SH. YU. Teaching possible impact on student's personality formation.

The relationship between teaching science teacher and a student, particularly the characteristics of the student as a person, cause, describing the results of these relationships, professionalism in teacher education and training of students, and many other factors, acting directly on the formation of the student as an individual, are indicators of the impact of educational opportunities in shaping the personality of the student. Modern scientific research shows many innovations in the educational work carried out in universities.

Keywords: *personality of a student, components, pedagogical process, active learning.*

УДК 378[37.013+78]

Економова О. С.
Київський університет імені Б. Грінченка

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ**

У статті розглядаються засоби формування музичної культури студентів музично-педагогічних факультетів у світлі реформи професійної освіти та вимоги самореалізації особистості в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: *музична культура, музичне мистецтво, музичне виховання та навчання, ціннісні музичні орієнтації.*

Одним з аспектів демократичних перетворень, які відбуваються в нашому суспільстві, є гуманізація всіх сфер життя, суспільних відносин, що передбачає підвищення духовної культури людини, розвиток її творчого потенціалу.

Культура, з одного боку, акумулює результати творчої діяльності, а з іншого – формує якості особистості, розвиває її інтелектуальні та духовно-творчі можливості.

У наш час на рівні буденної свідомості поняття “культурна людина” стало майже синонімічним поняттю “освічена людина”: культурне зростання особистості асоціюється, перш за все, з отриманням освіти як процесом набуття різносторонніх і глибоких знань. Оскільки джерелом освіти є культура, то змістом освіти має бути культура.

Характеристика вчителя як суб'єкта культури дає змогу конкретизувати головну мету педагогічної освіти: становлення вчителя як суб'єкта культури, формування його готовності до саморозвитку, що забезпечує інтеграцію у національну та світову культуру, перетворення в процесі освітньої діяльності соціокультурного досвіду людства у форму суб'єктивності. Суб'єктивність культури спрямовує освіту не тільки на прилучення до

культурного спадку, але й до формування вчителя як суб'єкта культури.

“Національна державна комплексна програма естетичного виховання”, підготовлена в Інституті українознавства Київського університету ім. Тараса Шевченка та Інституті педагогіки та психології професійної освіти АПН України, визначає: “Формуючи художню культуру молоді, систему її музичних потреб, необхідно враховувати інтерес до сучасних музичних форм, допомагаючи підростаючому поколінню відрізнити істинне від потворного” [3].

Формування ціннісних орієнтацій студентства, а також вимоги до майбутнього педагога-музиканта зумовлюються соціальним замовленням суспільства на виховання гармонійно розвиненої, аксіологічно зорієнтованої, духовно багаті особистості. Отже, зростає роль нової соціально-педагогічної теорії, методологічними підвалинами якої є ідеї та принципи гуманізації, особистісної зорієнтованості, діалогізації, художньо-творчої активності та загальної культурологізації системи освітньо-виховної роботи з молоддю, збільшується значення сучасних тлумачень парадигмальних підходів до формування її орієнтацій на цінності культури, зокрема музичної.

Мета статті – забезпечення ефективного процесу формування музичної культури, розвиток ціннісних музичних орієнтацій майбутніх вчителів.

Стрижнем і ядром культури є система цінностей, яку визначають як певну формацію важливих для людини смислових комплексів – функцій цінностей, які можуть бути регулятивними принципами соціокультурної діяльності, поведінки і творчості особи. Музичні цінності розглядаються як художньо-естетичний і соціокультурний феномен, що існує в діалектичному відношенні “суб'єкт – об'єкт”, відображаючи суспільне покликання й особистісне призначення музичної культури в її значущих функціях.

Студентська молодь є благодатним ґрунтом для засвоєння духовних надбань суспільства. Вища музична освіта – інструмент у формуванні естетичних ідеалів і цінностей майбутніх учителів музики, їхнього художнього мислення, системи спеціальних знань та поглядів, практичних навиків. Саме у цьому середовищі формуються світоглядні принципи особистості й визначається культурний рівень, що мають стати її професійною рисою.

“Почуття світу неможливо без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання є основою емоційної, моральної, естетичної культури”, – так писав видатний педагог В. Сухомлинський.

Найбільш оптимальним можна вважати індивідуальне музичне виховання та навчання. Воно має усі умови для формування духовності особистості, формування професійної культури, виховання, розширення та поглиблення якості емоційної сфери, виховання індивідуальності, розвитку художнього та критичного смаків.

Враховуючи досвід групування конкретних компонентів естетичної культури молоді, можна виділити три рівні сформованості орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів на цінності музичної культури:

– перший рівень (вихідна орієнтація) – “суб’єктивно-інтуїтивний”; значну роль у суб’єктивних перевагах та орієнтирах молоді особи відіграють лише ті музичні жанри, напрямки і стилі, на яких сформувався її інтерес до певного пласту музичної культури;

– другий рівень (проміжна орієнтація) – “суб’єктивно-еталонний”. На цьому рівні студенти ще повністю не оволоділи досить усвідомленими, об’єктивними і стійкими критеріями оцінки, адекватного переживання і розуміння музичної культури, хоча й близькі до цього. Молодь оперує установками лише на окремі зразки – еталони того чи іншого музичного жанру або стильового напрямку.

– третій рівень (оптимальна орієнтація) – “суб’єктивно-об’єктивний”. Особа має стійкі, жанрово-стилістичні уявлення, оволоділа системою музично-естетичних цінностей за допомогою розвинутого естетичного почуття й інтелекту, глибоко усвідомлює ціннісні аспекти, багатство художньо-образного змісту музичного мистецтва і об’єктивно ставиться до його вартісної оцінки, активно-творчого засвоєння.

Орієнтації майбутніх педагогів на цінності музичної культури формуються з урахуванням таких соціально-педагогічних умов: зорієнтованість студентів на відтворення та розвиток музичних цінностей у загальнозначущих ракурсах національної та світової культури; творче ставлення до використання у музичному вихованні й художній освіті молоді сучасних парадигмальних підходів; активізація розвитку, розширення та збагачення аксіологічних орієнтирів студентів на основі включення їх у творчу соціокультурну діяльність.

Ціннісна орієнтація студентів, їхня духовна культура виявляється у такій послідовності:

1) формування естетичної свідомості (від почуттів до ідеалів) як форми ціннісних орієнтацій індивіда;

2) виховання естетичних здібностей і здатності до художньо-образного мислення, сприйняття і оцінки музичних явищ як діяльнісно-творчої сутності суб’єкта;

3) розвиток естетичних смаків, установок особи на цінності музичної культури.

Реалізуючи умови педагогічного керівництва процесом формування орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів на цінності культури і спираючись на основні принципи сучасної психолого-педагогічної науки, визначені головні соціально-педагогічні закономірності активізації цього процесу: 1) освітньо-виховні, 2) соціально-рольові, 3) психолого-педагогічні, 4) соціально-культурологічні, 5) дидактично-методичні, 6) програмно-організаційні.

Тривожною ознакою сьогодення є руйнація єдиного середовища функціонування музичного мистецтва: різке розмежування його на прикладну сферу шоу-бізнесу й академічну музику. У наш час ми спостерігаємо глибоку суперечність між потенційною цінністю музичного мистецтва у всьому його обсязі й актуальною значущістю для більшості лише тієї її частини, яка належить до категорії “легкої”. Недостатня увага до цієї проблеми привела до значного відставання естетичного виховання молоді, до втрати вагомих духовних цінностей. Сучасні шоу, гала-концерти, фестивалі вражають своєю масштабністю і низькою культурою. Це, на перший погляд, є начебто благородною метою – охопити якомога більше людей музично-культурним заходом. Якщо ж подивитися на кінцевий результат, то виходить усе навпаки. Людина як індивідуальність губиться в цьому шаленому океані диму, шуму та спецефектів. Вона підпадає під психологічний вплив і в ній утворюється “синдром стадності”, де знівельовано риси, смаки, почуття, культура. “Толпа” – ось кого виховують подібні концерти. Виникла головна соціальна прірва між широкою можливістю впливу музичного мистецтва на формування ціннісних орієнтирів молоді і якістю роботи з пропаганди найкращих зразків світової музичної культури, яку повинні здійснювати кваліфіковані спеціалісти.

Тому формування музичної культури студентів набуває ідеологічного й політичного значення. Які ж шляхи розв’язання цієї проблеми? Як буде існувати музичне мистецтво в сьогоднішній комунікативній ситуації? Чи зможе професійна освіта протистояти навалі масової поп-культури? Ці складні питання вирішуються непросто. Вони мають соціальний, методологічний, пізнавальний, виховний, творчий аспекти. Втім деякі тенденції подають надію. По-перше, світова спрямованість на гуманізацію та гуманітаризацію суспільства та освіти, що поєднує пріоритет загальнолюдських цінностей з цінностями культури. По-друге, конфліктність самої ситуації, коли зниження рівня масової культури починає гальмувати суспільний розвиток і суперечити зростанню вимогам до самореалізації особистості, без якої неможливо будувати громадське суспільство. По-третє, активність реформацій у сфері культури, що свідчить про загострення соціокультурних процесів на сучасному етапі еволюції людини.

Усі ці тенденції взаємопов’язані: особистість, освіта. Культура,

суспільство – ланки єдиної системи. Переміни в одній ланці змінюють як ціле, так і відносини між його складовими. Наприклад, “ідея перенесення акценту з засвоєння культури на самореалізацію особистості в культурі” [6] суттєво впливає на реформування освіти, зміст виховання, відносини між суб’єктами педагогічного процесу. Адже активність у самореалізації потребує від особистості: усвідомлення своїх можливостей, що є головним завданням виховання; пошуків власних форм включення в культуру – провідного завдання освіти; готовності до творчості – найактивнішої дійової форми буття людини та співіснування її з соціумом.

Дослідження видатного психолога Л. Виготського [2] в галузі музичного сприйняття доводять, що музичне сприйняття завжди індивідуальне і суб’єктивне. Якщо студент не підготовлений до адекватного чуттєвого сприймання і переживання музичних творів, якщо в нього не розвинено ні музичного, ні критичного смаку, він буде споживати ту музичну “продукцію”, яку йому пропонує мода, вулиця, тобто музика буде справляти на нього негативний вплив.

Тому завдання, які постають саме перед вчителем музики, стають все більше складними і відповідальними. Суспільство, яке має бажання піднятися на вищий щабель свого розвитку, будувати демократичну державу з розвинутою економікою, повинно серйозно ставитись до виховання у підростаючого покоління саме професійної культури, глибокої духовності та творчого потенціалу за допомогою музичного мистецтва, його індивідуалізації. А вчитель музики повинен бути весь час в пошуках таких форм навчання та виховання, завдяки яким всі ланки естетичного процесу зіллються в єдиний потік становлення людини. Б. Теплов [8] писав, що знання тільки тоді стають знаннями, коли вони емоційно пережиті. І саме музичне виховання цьому сприяє якнайбільше.

Дійсно, музика – найскладніший для вербального і найбільш доступний для емоційного пізнання вид мистецтва. Тому вчителі намагаються залучити більш наочні (візуальні, понятійні та ін.) для сприйняття види мистецтв, щоб якимось чином допомогти дітям зрозуміти і пережити музичні твори, забуваючи про ту істину, що музиці треба вчити музичними методами, оскільки музичне переживання завжди є емоційним переживанням тих настроїв і почуттів, які закладені у твір композитором і які не можна пережити ніяким іншим шляхом (ні візуально, ні мовно). Студентам треба вчити розуміти і переживати власну звукову інформацію, яка є будівельним матеріалом музичного мистецтва. В такому випадку ми зможемо формувати емоційну сферу індивіда і через неї формувати високодуховну особистість (добру, творчу, з повагою до людини, до свого народу).

Відповідно до завдань, які стоять перед школою по вихованню

духовності особистості, вища школа повинна готувати і вчителя музики відповідного рівня. Крім музичної професійної підготовки, вчитель музики повинен мати глибокі знання з вікової і музичної психології, володіти методами індивідуалізації навчання в будь-яких умовах: клас, індивідуальні заняття, різновікові групи тощо.

“Значення музики далеко виходить за межі мистецтва. Поряд з літературою і образотворчим мистецтвом, музика рішуче втручається в усі області виховання, освіти і стає могутнім засобом формування духовного світу особистості”, – зазначав Д. Кабалевський [5].

Одним з напрямів, який сприяє становленню творчої особистості майбутнього вчителя музики, формуванню професійної культури, можна вважати просвітницьку діяльність. Заохочення студентів до підготовки та проведення позааудиторних заходів розширює можливість більш глибокого сприйняття поетичних та музичних творів, розвитку практичних умінь та навичок у проведенні аналогічних заходів, що має неоціненну користь для підготовки майбутнього висококультурного та висококваліфікованого фахівця.

Педагогічна та пропагандистська діяльність завжди мала і має творчий характер, що виявляється в оригінальних вирішеннях проблем, які виникають як у стандартних, так і в специфічних ситуаціях, не кажучи вже про предметну характерність музично-пропагандистської діяльності, в якій художньо-творче начало передбачено самою творчою природою музичного мистецтва.

Вирішення завдань музично-просвітницької діяльності, як різновид професійної діяльності, професійної культури неможливо без оволодіння такими навичками та вміннями:

– методично правильно розробляти запропонований матеріал (музичний та літературний) в контексті тематичного напрямку;

– використовувати широкий спектр різноманітних теоретичних знань та практичного досвіду;

– володіти професійно-виконавськими якостями: культурою спілкування з слухацькою аудиторією (вербальними та музичними засобами), елементами авторської майстерності, основами ораторського мистецтва, сценічного та хореографічного руху.

Поряд із традиційними формами роботи в класі фортепіано (індивідуальні заняття, контрольні уроки, заліки, іспити), які формують професійну культуру, уміння розкривати художній задум композиторів, оволодівати головними піаністичними навичками та виконавськими прийомами, використовуються також інші форми роботи: участь у концертах, конкурсах, лекціях-концертах, відкритих тематичних заходах, де студенти не стільки виконавці, а й організатори, і це сприяє формуванню

професійної культури і усвідомленню ними особливої відповідальності як пропагандистів музики.

Позааудиторні заходи плануються з урахуванням перспективи технічного та художнього удосконалення. Вони розширюють у студентів – і тих, хто виступає, і тих, хто слухає, – теоретичні знання у різноманітних напрямках історії розвитку музичного мистецтва, стилістичних і жанрових особливостей національних композиторських шкіл, формують та розвивають інтерес студентів до музики, одним словом, формують їх музичну культуру.

Г. Нейгауз нагадував, що геніальної музичної обдарованості і піаністичних даних недостатньо для професійного зростання – необхідною складовою успіху є постійне звернення, вивчення творів художньої літератури, живопису, скульптури, глибоке і проникливе ставлення до самого життя [7]. І тому треба пам'ятати, що розвиток творчої особистості, формування професійної культури не може бути без глибокого вивчення та проникнення у спадщину світової культури: поезії та музики, природи та музики, живопису та музики, театру та музики.

Формування особистості студента проходить як в індивідуальній, так і в колективній формі виховної роботи. Обговорення виступів студентів після концертів, конкурсів – все це формує критичну оцінку та самооцінку, музичний смак, зацікавленість до педагогічної діяльності та просвітницької роботи, педагогічної культури. А органічне поєднання музики, слова, декорації, костюмів сприяє захопленню та об'єднанню виконавців в єдиний творчий колектив і тим самим удосконалює виконавську культуру.

Формування педагогічної культури неможливо без формування у молоді національної свідомості та культури. І тому педагогічна теорія та практика в нашій державі повинна мати яскраво виражений національний характер. Підключення до національної культури дає змогу усвідомити свою національну емоційну приналежність і своє глибоке культурне коріння. Сучасна світова й українська музика має стати складовою музичної культури студентів. Спілкування з нею вдосконалює фахову підготовку вчителів музики, включає їх у контекст сучасного мистецтва, допомагає адаптуватися в культурному середовищі й досягти нові реалії суспільного життя.

Кожному вчителю, у тому числі і вчителю музики, неоднаково, яким вступить юне покоління в майбутнє, які моральні принципи, думки, смаки візьмуть вони з собою, яке місце займе справжня музика в їхньому житті. “Справжній сучасний вчитель прийшов з майбутнього, щоб запалити своїх вихованців і повести за собою в це майбутнє, навчити їх стверджувати ідеали майбутнього” (Ш. Амонашвілі). До цієї мети наближає своїх вихованців вчитель музики, вводячи їх у світ добра і краси, відкриваючи в

мистецтві симфонію людських почуттів, допомагаючи сприйняти, пережити та осмислити не лише музику, що звучить, а музику як поняття духовної гармонії, культури, велику класичну музику, сучасне та національне мистецтво – невмирущу цінність для часів та епох.

Отже, проблеми формування музичної культури майбутніх учителів музики є частиною більш загальної проблеми розвитку духовності особистості й суспільства. Формування орієнтацій на цінності музичної культури є перспективним регулятором соціокультурної активності студентів. Через засвоєння особою справжніх музичних цінностей досягається цілеспрямоване формування її суспільно значущих властивостей. Насамперед, соціального і соціокультурного самовизначення. Посилення культурної доміанти в освіті сприятиме розвитку мислення студентів, їхньої професійної впевненості, підвищенню загального духовного рівня суспільства, що надають змогу нашій країні посісти належне місце серед європейських держав.

Використана література:

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: підручник для ВУЗів / А. М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 135 с.
2. *Виготський Л.* Мышление и речь / Л. Виготский. – М.: Лабиринт, 1996. – 248 с.
3. Державна національна програма “Освіта (Україна XXI століття)” – К.: Райдуга, 1994. – 24 с.
4. *Дряпіка В. І.* Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта: навчальний посібник / В.І. Дряпіка. – К.- Ужгород: Ліра, 2000. – 112 с.
5. *Кабалевський Д.* Сила искусства / Д. Кабалевский. – М.: 1984. – 97 с.
6. Національна державна комплексна програма естетичного виховання / укл. академ. І. А. Зязюн, проф. О. М. Семашко // Рідна школа. – 1995. – № 12. – С. 18-21.
7. *Нейгауз Г. Г.* Об искусстве фортепианной игры / Г. Г. Нейгауз. – М.: Музыка, 1967. – 216 с.
8. *Теплов Б.* Избран. труды в двух томах / Б. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – 209 с.

ЕКОНОМОВА О. С. Формирование профессиональной культуры будущего учителя музыки.

В статье рассматриваются способы формирования музыкальной культуры студента музыкально-педагогических факультетов в свете реформы профессионального обучения и проблемы самореализации личности в современном украинском обществе.

Ключевые слова: *музыкальная культура, музыкальное искусство, музыкальное обучение и воспитание, ценностные музыкальные ориентации.*

ECONOMOVA O. S. Forming of professional culture of future teacher of music.

In the article the methods of forming of musical culture of student of musical-pedagogical faculties are examined in the light of reform of the vocational training and problem of self-realization of personality in modern ukrainian society.

Keywords: *musical culture, musical art, musical educating and education, value musical orientations.*